

Toespraakje door Floris Cohen bij het leggen van twee Stolpersteine ('struikelstenen') voor Hendrik en Flora Cohen-Polak in het trottoir van Rozenburglaan 100 te Rotterdam op 13 november 2017

Wie waren Hendrik en Flora Cohen-Polak, en wat weten we van ze af?

Zoals dat gaat, hebben Job en ik verzuimd hun oudste zoon Dolf, onze vader, daar ooit eens naar te vragen. We wisten dat hij er vrij gauw na de bevrijding al in was geslaagd het verdriet over hun lot van zich af te zetten. Sowieso trouwens rustte er bij ons thuis geen taboe op dit soort vragen, het was alleen uit gebrek aan nieuwsgierigheid dat we juist naar allerlei achteraf zo voor de hand liggends niet vroegen. Voor de drie zoons van Hendriks en Flora's jongste zoon, onze oom Ernst, geldt, meen ik, ongeveer hetzelfde. En zo zijn we pas recent het een en ander wijzer geworden. Het luttele seconden beslaande filmfragmentje dook weer op dat Flora's broer Nico in 1937 hier op precies deze plek van ze heeft gemaakt en dat diens tweede zoon Minus met alle andere fragmenten geduldig en toegewijd van commentaar heeft voorzien. We kregen weer eens van diverse zijden bevestigd wat een schat van een vrouw, moeder en tante Floortje moet zijn geweest. Ik schreef op basis van oude overdrukjes die ik van mijn vader had geërfd een stukje over Hendrik Cohen als vroege geschiedschrijver van de farmacie – een stukje dat toevallig net een maand of wat geleden uitkwam.* Al even toevallig werden, ook weer een maand of wat geleden, de televisie-kijkers van 'Verborgen Verleden' en wijzelf dus ook een stuk wijzer over het handelen van Hendrik Cohen als voorzitter van de Rotterdamse Joodse Raad. Dat nadere inzicht was vooral te danken aan het documentenonderzoek door Rob Snijders en aan het indringende gesprek dat Job had met Johannes Houwink ten Cate van Oorlogsdocumentatie, het instituut waar onze vader van kort na de bevrijding tot 1960 heeft gewerkt.†

Al zouden we natuurlijk nog wel meer feiten willen kennen, we beschikken nu dan toch over heel wat meer dan nog maar kort geleden. Hoe die feiten te interpreteren? Het meest controversieel is natuurlijk de Joodse-Raadperiode geweest, die mijn grootvader en zijn vrouw zelf al net zo min hebben overleefd als het overgrote merendeel van al die Joodse Rotterdammers die hij met goede raad en praktische hulp terzijde heeft proberen te staan. Het klassieke dilemma dook levensgroot op in de documenten die Houwink ten Cate Job liet zien: de brief van degene die aan Hendrik Cohen schreef man hou er mee op, je bent een helling af aan het glijden waar ook maar iets verderop al geen terug meer van is. Job heeft er in dat gesprek met Houwink ten Cate naar mijn mening heel verstandige dingen over gezegd. Maar daar moet eenieder verder maar het zijne of hare van denken, de dilemma's zijn zo hartverscheurend, daar liggen geen gemakkelijke oplossingen voor paraat en niemand kan van zich zelf zeggen hoe zij of hij in vergelijkbare omstandigheden zou hebben gehandeld.

Tot zover over *feiten*, en over *interpretaties* van die feiten. Nu de vraag of er ook enige *betekenis* valt te hechten aan het levenseinde van Hendrik en Flora Cohen-Polak. Vermoord zijn ze omdat ze Joods waren, en omdat dat loutere gegeven voor de toenmalige machthebbers over nagenoeg geheel Europa aanleiding genoeg was hen en zes miljoen anderen voor wie hetzelfde gold om het leven te brengen.

Joods zijn wij, Job en ik, dus ook. Ik herinner me een zomervakantie, ons door onze ouders bezorgd toen Job 14 en ik net 16 was, in Israel. De Israeli die leiding gaf aan de groep Nederlands-Joodse jongelui waar we deel van uitmaakten, wist weliswaar niets van Nederland af maar hij wist wel zeker dat nooit en te nimmer

---

* op p. 41-43 van een bundel *Dingen die ergens toe dienen*, bezorgd door E. van Gelder e.a., en uitgekomen bij Verloren.

† uitgezonden op 16 september 2017.

een Jood in Nederland minister zou worden. Dat kon namelijk niet – iedereen was immers altijd en overal, behalve dan in Israel, tegen ons. Dit alles weinige jaren voordat Ivo Samkalden minister van Justitie werd, en enkele decennia voordat Job op net 81.000 stemmen na minister-president zou zijn geworden. Van die kant van het Jodendom, de benauwde, zich in eigen kringetje opsluitende, daar heb ik toen bij eerste kennismaking al meteen en voorgoed mijn bekomst van gekregen. Aan Joods zijn zit ook een andere kant, niet primair geleid door het eigen groepsgevoel maar door een besef, ons Joden door de Tweede Wereldoorlog eens te meer en waarschijnlijk nog wel wat sterker dan veel anderen voor ogen gevoerd, dat onwankelbare groepsgevoelens, klemvast beleden en beleefde groeps-identiteiten, weliswaar geborgenheid geven maar alleen naar binnen – naar buiten komt er strijd van, strijd van de onoplosbare soort, strijd waarin voor je het weet een *minderheid* tot *minderwaardig* wordt verklaard waarna de dienovereenkomstige behandeling niet lang meer hoeft uit te blijven.

Geboren, niet toevallig, in 1946 heb ik jaar in jaar uit geweigerd in enige politieke of andere gebeurtenis een voorbode te zien van een herhaling van de Tweede Wereldoorlog of van zelfs maar de dertiger-jaren vooravond daarvan. Ook ben ik afkerig van het denken over samenlevingen in termen van ziektebeelden, met kankercellen of met homeopathische verdunningen en zo. En toch is er één aan het menselijk lichaam ontleende metafoor waar al mijn politieke denken van de laatste twee, drie jaar omheen cirkelt en waar ik geen betere voor kan verzinnen. Rondom me voel ik, en ik weet dat ik verre van de enige ben, sinds een jaar of twee drie het tegengif tegen de levensgrote gevaren van verstard groepsdenken – dat tegengif van de na de Tweede Wereldoorlog zo doelbewust en ingespannen gemaakte afspraken, getroffen regelingen, gesloten compromissen – uit de bloedbaan van de Europese en ook de Atlantische samenleving wegsijpelen. Eigen land eerst. Eigen groep eerst. Die anderen, die deugen niet. Het gaat hard, het gaat verdraaid hard. Je ziet de opportunisten de lucht opsnuiven en, nu nog onder voorbehoud want je weet het nog niet zeker, opschuiven in de richting van aansluiting. Je ziet hoe allerlei soms wel degelijk gerechtvaardigde grieven wederom de gedaante aan gaan nemen van, en beleefd worden als, groepsconflict. En bovenal, je ziet op welke deels oude en vertrouwde, deels nieuwe manier de demagogen met die grieven aan de haal gaan.

Ik sta tussen alweer de derde Joodse oud-burgemeester van Amsterdam en de eerste Moslim-burgemeester van Rotterdam in. Zeker, Joods is een muurvastliggende afkomst die ook als religie dienst kan doen; de Islam is in die zin geen afkomst maar een religie. De overgrootouders van Hendrik Cohen zijn in 1787 in de legertros van de Pruisische koning Nederland binnengekomen. Moeder en zonen Aboutaleb zijn in 1976, niet mee met een invasieleger om de Haagse regeringsmacht te herstellen, zoals twee eeuwen eerder die verre voorouders van Job en mij, maar geheel conform Nederlands regeringsbeleid naar Nederland gekomen. Het is, stel ik me voor, in de geest van mijn grootouders, naar wie ik in 1946 Hendrik Floris ben genoemd, om te hopen dat een tafereel zoals dit nu vandaag, niet deel zal blijken te hebben uitgemaakt van een net zeventig jaar durende en nu op zijn eind lopende uitzonderingsperiode – van een kort en overzichtelijk interim, ingeklemd tussen twee tijdperken, dat gruwelijke vorige en het mogelijk komende, waarin anderen voor jou wel even uitmaken waar je wel en waar je niet bij hoort, met al wat van dat demagogisch verkondigde groepsdenken de alleen achteraf zogenaamd niet besepte gevolgen kunnen zijn.